

Paul Henderson & David Gardner

EEN SPION IN DE FAMILIE

Vertaald door Frank van der Knoop

DE FONTEIN

VOORWOORD

Londen, 14 december 2024

Sommige dingen blijven je altijd bij. Het kunnen belangrijke mijlpalen binnen de familie zijn, verhalen over liefde en verlies of over hartzeer en vreugde. Soms treffen ze ons zo diep dat ze ons blijven achtervolgen. Ze griffen zich in ons geheugen en oefenen druk op ons uit om iets met ze te doen.

Journalisten zijn getuigen van cruciale momenten. Sommige daarvan zijn inspirerend en geven ons nieuwe moed, andere worden gekenmerkt door geweld, zijn mensonterend of brengen de aangenaam voortkabbelende wereld abrupt tot stilstand. Wij hebben verslag gedaan van oorlogen in het Midden-Oosten, van aanslagen zoals 9/11 en Lockerbie, van onvoorstelbare tragedies in Sandy Hook, Columbine en Dunblane, van seriemoordenaars en presidentsverkiezingen. We zijn getuige geweest van een pandemie, van parades en van allerlei unieke momenten in de geschiedenis, zoals het Goede-vrijdagakkoord, waarmee na dertig jaar een einde kwam aan het conflict in Noord-Ierland, en de val van de Berlijnse Muur die het einde inluidde van de Koude Oorlog en dit boek mogelijk maakte.

Als journalisten, en nu ook schrijvers, moeten we steeds weer terugdenken aan de historische gebeurtenissen die wij, in tot nu toe meer dan honderd landen, van dichtbij hebben meegemaakt en waarvan we als buitenlandse correspondenten verslag hebben gedaan. David werkte zesentwintig jaar vanuit New York en Los Angeles, terwijl Paul vijf jaar verslag deed vanuit New York en Miami. De laatste tien jaar was Paul gestationeerd in Londen en

in deze periode werkten we vaak samen aan verhalen met een trans-Atlantische invalshoek.

In al die jaren was er één verhaal dat naar ons gevoel nooit echt was afgerond. Het was geen wereldschokkende gebeurtenis, maar wel een uniek voorbeeld van menselijke eigenschappen zoals doorzettingsvermogen, volharding, onverzettelijkheid en het koppige verlangen om de waarheid te achterhalen.

In april 1988, nog tijdens de Koude Oorlog, werd bekend dat er een spion was opgepakt. David, die destijds misdaadverslaggever was voor de *Daily Mail*, hoorde van zijn bronnen dat gewapende agenten van de Special Branch, een politie-eenheid die zich richt op inlichtingen en staatsveiligheid, een vermoedelijke Oostblokspion op heterdaad hadden betrapt toen hij vanuit zijn woning in Noord-Londen versleutelde radioboodschappen naar zijn contactpersonen in het buitenland verzond. In de maanden voorafgaand aan het proces probeerde David met behulp van zijn contacten bij de politie en de inlichtingendiensten achtergrondinformatie over het verhaal te verzamelen. De spion was een clandestien opererende ‘slapende agent’ die klaarstond om opdrachten uit te voeren voor zijn meesters in het Oostblok. Sommige spionnen werken onder de dekmantel van een functie bij een buitenlandse ambassade en genieten zo een zekere onschendbaarheid. Anderen – zogenoemde ‘illegalen’ – staan er alleen voor, en worden rechtstreeks aangestuurd door de inlichtingendiensten in hun land van herkomst. Ze handelen buiten de ambassade om, die ook nooit zal toegeven dat ze iets van deze mensen afweten.

David was erbij toen de buitenlandse agent in 1989 in de Londense Old Bailey voor de rechter en de jury verscheen en beschuldigd werd van spionage tegen de Britse staat. Maar afgezien van zijn meesters in het toenmalige Tsjecho-Slowakije was niemand op de hoogte van zijn ware identiteit. In de Old Bailey noemden de rechter, de aanklager en zijn advocaat hem allemaal Erwin van Haarlem, ook al wisten ze dat dat een valse naam was.

De kranten noemden hem ‘de spion zonder naam’.

Gefascineerd luisterde David toe, terwijl Johanna van Haarlem, de belangrijkste getuige van het Openbaar Ministerie, uitlegde dat de man in de beklaagdenbank haar had misleid. Hij had haar ervan overtuigd dat hij haar zoon was die zij tijdens de Tweede Wereldoorlog had moeten achterlaten in een Tsjecho-Slowaaks kindertehuis. Op de volle perstribune noteerde David haar getuigenis woord voor woord in Pitman-steno. Het was al laat in de middag toen hij eindelijk bij een telefoon kwam om zijn verhaal aan de redactie door te bellen. De drukte in de perskamer in de krochten van de Old Bailey deed denken aan de vloer van de Londense beurs, een eindje verderop in de City. Hier betrof de kakofonie echter geen financiële transacties, maar werd hij geproduceerd door de journalisten van landelijke kranten en persagentschappen die hun deadline probeerden te halen en het nieuws over het wrede bedrog van deze spion naar buiten wilden brengen.

David meldde dat Johanna inmiddels alweer op weg naar huis was, naar Nederland. Dit betekende dat een verslaggever naar het vasteland moest om haar op te sporen, in de hoop dat ze bereid was een interview te geven. David English, de briljante hoofdredacteur van de *Daily Mail*, hamerde erop dat human-interestverhalen met maatschappelijk belang altijd voorrang hadden. De zaak-Van Haarlem had nu topprioriteit. We werden bij hem op kantoor ontboden en kregen te horen dat we als team aan dit verhaal moesten werken. In niet mis te verstane bewoordingen werd ons duidelijk gemaakt dat de *Daily Mail* elke invalshoek van dit verhaal moest behandelen. We werkten in een uiterst competitieve bedrijfstak en we moesten de rest van Fleet Street, Londens krantenstraat, voor zien te blijven.

Paul haastte zich naar Heathrow om de eerste de beste vlucht naar Amsterdam te nemen. Toen hij op Schiphol de aankomsthal uitliep, vond hij een taxichauffeur die redelijk Engels sprak en, wonderbaarlijk genoeg, over een destijds uiterst moderne technologie beschikte: zijn taxi was voorzien van een autotele-

lefoon. Onderweg kon Paul naar Londen bellen en David kon Paul op de hoogte houden van de laatste ontwikkelingen. Sterker nog, de taxichauffeur was bereid tot diep in de nacht door te werken. We doorzochten de Nederlandse telefoonboeken en vonden de telefoonnummers van een paar Van Haarlems in Den Haag. Deze mensen bleken familie van Johanna te zijn en een van hen gaf Paul haar adres in het dorpje Schaijk in het zuiden van het land. Drie uur later stond hij voor de deur van Johanna's in de bossen gelegen woning, maar er werd niet opengegaan. Paul liet een briefje achter en een paar uur later belde Johanna terug. Ze was bereid om hem de volgende ochtend te ontmoeten. Tijdens hun gesprek vertelde ze haar ongelooflijke levensverhaal, een verhaal vol afwijzingen en pijn. Aangezien de deadline voor de grote zaterdagse editie naderde, had David geen tijd om het verhaal zelf uit te typen. Paul dicteerde zijn ongeveer tweeduizend woorden lange artikel via de hypermoderne autotelefoon aan een typiste in Londen. Het was Johanna's kant van het verhaal dat Groot-Britannië in zijn ban hield.

De onthullingen haalden de voorpagina, met David en Paul als auteurs, en het artikel werd vervolgd op een dubbele pagina verderop in de krant. Maar daarmee was de zaak nog niet afgedaan. Johanna was vastbesloten de echte Erwin terug te vinden en Paul was al even vastbesloten om haar daarbij te helpen en het verhaal tot het eind toe te volgen. We zouden moeten beginnen in Tsjecho-Slowakije. In 1991 brachten Paul en Johanna hun eerste gezamenlijke bezoek aan dat land, vergezeld van de uitstekende fotograaf Clive Limpkin. In de jaren daarna volgden er nog meer van zulke reisjes naar Tsjecho-Slowakije, maar pas na vijfendertig jaar kwam er echte duidelijkheid en ontdekten we de volledige waarheid achter het verhaal waaraan we in 1989 waren begonnen.

Intussen kwam er een einde aan de strenge geheimhouding die in Tsjecho-Slowakije van kracht was zolang het nog onder de duim van de Sovjet-Unie zat en kwam daar een minder gesloten democratie voor in de plaats. Streng geheime documenten,

waarvan we tijdens de Koude Oorlog zelfs niet hadden durven dromen dat we die ooit te zien zouden krijgen, onthulden wat er van Erwin geworden was.

Een groot deel van de fascinerende geschiedenis van de familie Van Haarlem tijdens de Tweede Wereldoorlog was terug te vinden in het Nationaal Archief in Den Haag. Verder wisten we in Praag 10.800 pagina's aan documenten van de inlichtingendiensten boven water te halen, waarin de spionageactiviteiten in het Westen stap voor stap uit de doeken werden gedaan. De afgelopen drie jaar hebben we tientallen mensen gesproken, onder wie advocaten die betrokken waren bij het proces in de Old Bailey, agenten van de Special Branch, en vele anderen die door de spion werden bedrogen. Samen leveren hun verhalen een intrigerend beeld op van de manier waarop de spionagediensten tijdens de Koude Oorlog te werk gingen, zonder zich er iets van aan te trekken dat een moeder die gewoon haar zoon wilde terugvinden daar het slachtoffer van werd. Dit is het verhaal van een spion die meer dan tien jaar undercover in het Verenigd Koninkrijk woonde, maar het is ook het verhaal over de strijdlust en het ongelooflijke doorzettingsvermogen van een moeder.

Op de volgende bladzijden leest u hoe Paul samen met Johanna terugreisde naar het verleden om de puzzelstukjes aan elkaar te leggen van het verhaal over haar oorlogsbaby die ze onder dwang had moeten achterlaten.

We hopen dat u aan het lezen net zoveel plezier beleeft als wij aan het schrijven van dit verhaal over de gedenkwaardige gebeurtenissen die ons vijfendertig jaar lang bezig hebben gehouden.

PROLOOG

Hainault Forest, Chigwell, Essex, mei 1977

Hij voelde zich belachelijk. In de verwachting dat hij bij aankomst nagenoeg alleen zou zijn, was hij met de ondergrondse van de ene kant van Londen naar de andere gereisd en had hij vervolgens drie kwartier in de regen op de bus naar Hainault Forest staan wachten. En nu bleken er overal in het bos rood aangelopen wandelaars rond te lopen, gehuld in wapperende regenponcho's in alle kleuren van de regenboog.

Hij was trots op zijn modieuze kledingstijl en keek vol minachting naar die doorgewinterde natuurliefhebbers met hun vormeloze korte broeken uit de kampeerwinkel, hun pezige kuitten met spataderen en hun welhaast religieuze opgewektheid. Boven zijn halflange donkerbruine haar en scherpe, Slavische gelaatstrekken droeg hij een vormeloze hoed. Zijn mooie overhemd en nette broek werden aan het oog onttrokken door een overmaatse groene anorak die hij tot aan zijn nek had dichtgeritst. Verder had hij een oude tas bij zich en een veldgids voor wilde paddenstoelen waarin je kon opzoeken welke eetbaar en welke giftig waren. Hij verafschuwde de dure, maar geforceerd nonchalante houtje-touwtjekleding van de natuurliefhebbers, maar in elk geval viel hij niet uit de toon.

Hij keek op zijn horloge. Rekening houdend met de gebruikelijke vertragingen van de Londense metro was hij een halfuur te vroeg van huis gegaan, maar toch moest hij zich nu haasten. Hij liep snel langs het theehuis met de lange rij hongerige, maar geduldig wachtende pensionado's naar het mededelingenbord van het park. Daar aangekomen deed hij alsof hij de aankondi-

gingen las en stak hij zijn hand in zijn jaszak om de advertentie te pakken die hij de vorige dag had laten uitprinten bij de bibliotheek. Het was een biljet waarop een hond te koop werd aangeboden. Hij prikte het op het mededelingenbord en liep het bos in.

De spion gebruikte deze ‘dode brievenbus’ – een geheime plek om berichten achter te laten – al sinds hij in Londen was. Hij had er ook nog eentje bij de Old Bull and Bush, een pub in Hampstead. Die vond hij prettiger, want hij lag minder ver weg en eenmaal daar kon je meteen een wijntje drinken. Maar omdat het bos ver van de stad lag, had deze dode brievenbus de voorkeur voor de belangrijkere berichten. Hij volgde het pad tot de splitsing en sloeg rechts af. Ongeveer vijfhonderd meter verder maakte het pad een scherpe bocht naar links en daar stond hij: de grillig gevormde oude boom met zijn takken die als een paraplu over het pad hingen en hem enigszins tegen de miezerregen beschermden. Hij liep om de boom heen, keek of niemand hem zag en stopte toen snel een plastic boodschappentasje in het knoestige gat in de stam. Er lag nog wat oude rommel in en hij vroeg zich liever niet af wat dat was, maar zorgen maakte hij zich niet. Ze zouden heel snel hier zijn om het op te halen. Hij had slechts enkele minuten nodig om terug te lopen naar de bushalte.

Toen hij terugliep, zag hij op een modderige helling een groepje paddenstoelen staan van een soort die hij kende. Voor de zekerheid raadpleegde hij nog even zijn veldgids, waarna hij er een stuk of tien plukte. Ze ondersteunden zijn dekmantel en smaakten uitstekend met rijst.

Dankzij de advertentie voor de hond zouden ze weten dat hij hier geweest was. De afspraak was dat hij een halfuur had om te verdwijnen. Daarna werd het bericht opgehaald. Hij wist niet door wie en wilde dat ook niet weten. Sterker nog: hij wilde ook niet dat zij wisten wie hij was. Dat was de afspraak.

Het mededelingenbord werd elke week op dinsdag op dezelfde tijd gecontroleerd, dus het leverde geen problemen op met

zijn werk als spion. Hij trok de capuchon van zijn anorak strakker dicht, controleerde bij de halte de dienstregeling en wachtte met zijn paddenstoelen op de bus.

De terugreis naar zijn knusse tweekamerwoning in Queen's Gate Gardens in South Kensington duurde bijna twee uur, dus hij moest zich haasten. Hij moest naar zijn werk. Dat was een van de nadelen van het spionnenbestaan. Hij had die baan als kelner nodig als dekmantel, maar maakte zulke lange dagen dat er nauwelijks tijd overbleef om te spioneren.

Zijn bazen in Praag en Moskou hadden hem opgedragen om, nadat hij met een nieuwe naam in Engeland was aangekomen, een onopvallend leventje te leiden, maar eerlijk gezegd had hij dat veel moeilijker gevonden dan hij had verwacht. Hij moest proberen contacten te leggen in koninklijke kringen en alles wat hij over het westerse kernwapenarsenaal te weten kon komen aan zijn bazen doorgeven, want de Koude Oorlog was op zijn hoogtepunt. Maar zijn ware opdracht was klaar te staan om in actie te komen, voor wat dan ook.

Na een aantal geslaagde operaties had MI5 bijna alle Russische en Tsecho-Slowaakse spionnen in Londen onschadelijk gemaakt, en zijn superieuren beschouwden hem als de ideale 'slappende agent'. Zijn achtergrond was nagetrokken, zijn karakter was op de proef gesteld en ze waren tot de conclusie gekomen dat hij de juiste ideologische opvoeding had genoten en genoeg meedogenloosheid en zelfvertrouwen had om in z'n eentje naar het buitenland te worden gestuurd.

Vervolgens werd zijn verleden gewist. Zijn geschiedenis bestond eenvoudigweg niet meer. Zijn ouders, zijn jeugd en zijn vrienden waren allemaal verdwenen. Hij kreeg een volledig nieuwe identiteit. Een nieuw leven. Hij leerde zo goed te liegen dat hij zijn leugens niet langer als leugens maar als waarheden ervoer. Hij had een rigoureuze training gehad, van het leren van het morsealfabet tot moorden met blote handen en versleuteling met behulp van niet te kraken eenmalige blokcijfers.

Op een dag zou er een beroep op hem worden gedaan.

Tot die tijd moest hij zo veel mogelijk in de samenleving opgaan en zorgen dat hij niet gepakt werd. Het belangrijkste was dat zijn identiteit niet werd onthuld. Zijn instructeurs hadden duidelijk gemaakt dat dat zijn grootste geheim was. Om dat geheim te bewaren mocht hij desnoods moorden.

Eenmaal terug in Kensington had hij nog tijd om de radioberichten te ontcijferen die hij de vorige dag had ontvangen. In het eerste bericht stond dat zijn verzoek om een kleine tweedehandsauto te kopen was goedgekeurd. In het tweede stond dat de inlichtingendienst bij zijn ouders op bezoek was geweest en dat ze in goede gezondheid verkeerden. Zijn ouders uit zijn vroegere leven, wel te verstaan.

Een derde bericht betrof een wild plan om af luisterapparatuur te plaatsen in het meubilair van Buckingham Palace. Hij vloekte zachtjes. Zijn bazen wisten niet waar ze het over hadden. Tot nu toe was hij niet dicht bij de koninklijke familie gekomen dan toen hij tijdens de Trooping the Colour-parade in het publiek had gestaan.

Meer zorgen maakte hij zich over het document dat hij de vorige dag met de post had ontvangen, hetzelfde document dat hij vanmorgen in grote haast naar de dode brievenbus in Hainault Forest had gebracht. Hij had geen vrienden, niet in zijn nieuwe land en ook niet uit zijn oude leven. Als hij post kreeg, ging het bijna altijd om rekeningen. Toen hij een brief ontving van de International Tracing Service van het Rode Kruis, gericht aan Erwin van Haarlem, was hij dus erg geschrokken. Erwin van Haarlem, dat was hij. Hem was verteld dat zijn nieuwe naam en gestolen identiteit van een weeskind afkomstig waren. De echte Erwin van Haarlem was een van de vele vergeten kinderen die na afloop van de Tweede Wereldoorlog in weeshuizen rondom Europa waren achtergebleven. Ze hadden geen ouders en hadden geen naam of een verleden nodig. Hun enige hoop was de toekomst.

De spion heette nu Erwin van Haarlem en het verleden van dat jongetje was nu het zijne. Hij had zijn valse levensverhaal

zo goed in zijn hoofd moeten stampen dat hij het bijna zelf geloofde. Het was een beproefde en onfeilbare methode die door inlichtingendiensten aan beide zijden van de Berlijnse Muur werd gebruikt om de ware identiteit van hun illegale spionnen te maskeren. Maar nu had hij toch instructies nodig van zijn superieuren in Praag. Want volgens het Rode Kruis had Erwin van Haarlems moeder contact met hen opgenomen.

Ze wilde haar zoon ontmoeten.

Eerste druk februari 2026

Oorspronkelijke titel *A Spy in the Family*

Oorspronkelijke uitgever HarperCollins Publishers Ltd.

Copyright © 2025 by Paul Henderson & David Gardner

Authorized translation from the HarperCollins Publishers Ltd. English edition.

Dutch edition published by arrangement with Eulama Lit. Ag.

The moral right of the author of this work has been asserted in accordance with the Copyright, Designs and Patents Act 1988

Copyright © 2026 voor deze uitgave Uitgeverij De Fontein, Utrecht

Vertaling Frank van der Knoop

Omslagontwerp Bij Barbara

Omslagbeeld Trevillion

Opmaak binnenwerk Mat-Zet bv, Weesp

ISBN 978 90 261 8280 8

ISBN e-book 978 90 261 8281 5

ISBN luisterboek 978 90 261 8282 2

NUR 402

www.uitgeverijdefontein.nl

Uitgeverij De Fontein vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch, door geluidsopname- of weergaveapparatuur, of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en data-mining niet toegestaan.